

L'avinguda Paseo de Julio de Buenos Aires, en l'època que els Bassa van emigrar a l'Argentina.

De Llofriu a Buenos Aires. La presència empordanesa a Amèrica

Dolors Grau i Ferrando

Dos dels membres de la família Bassa de Llofriu són citats al Diccionari dels Catalans a Amèrica: la poetessa Maria Gràcia Bassa (1885-1961) i el seu fill, l'advocat i president del Casal Català, Joan Llorens i Bassa (1908-1976). De totes maneres, Gràcia i Joan són només dos dels representants d'una família empordanesa de fortes conviccions religioses i arrels catalanistes que van trobar en la llunyana Amèrica els instruments per erigir-se en defensors acèrrims de la llengua i cultura catalanes a través dels mitjans de comunicació i de diferents entitats catalanes a l'Argentina.

La trajectòria d'aquesta família l'he poguda reconstruir mercès al dietari (consta de vuit volums, dos dels quals són a l'Arxiu Municipal de Palafrugell) que va

escriure Irene Rocas (mare de Gracieta) i que descriu la trajectòria de la família des de la segona meitat del segle XIX fins l'any 1930, a diferents números de la revista *Ressorgiment* on van col·laborar tres dels membres de la família (el germans Maria Gràcia i Florenci Bassa, i el fill de la primera, Joan Llorens Bassa) i al material de la família que es trobava a la casa pairal dels Bassa a Llofriu i que actualment és a l'Arxiu Municipal de Palafrugell. Aquest últim estava format per documentació familiar, retalls de periòdics, llibres, correspondència, fotografies, postals...

De tot aquest conjunt de material que s'havia conservat al casal llofrienc em van interessar especialment dos elements: la correspondència i les imatges. La correspondència perquè és un document que, fins fa relativament poc, era gairebé l'únic mitjà d'interrelació d'una persona envers el seu

La poetessa Gràcia Bassa segons una fotografia realitzada per Jaume Ferrer.

entorn (a través de les cartes i les postals la gent parlava de negocis, explicava les últimes notícies i obria els seus sentiments). Per la família Bassa en particular ha estat important la revisió de la seva correspondència per descobrir cartes de persones rellevants del món cultural (mossèn Alcover amb Irene Rocas) i del món polític (Francesc Macià amb Gràcia Bassa) amb qui es cartejaven i expressions reiteratives que delataven el caràcter catalanista de tota la família. Un altre dels elements que m'han interessat són les imatges, atès que aquestes han donat informacions inèdites i valuoses per a la reconstrucció de la família. Són fotografies de Llofriu i de les comarques de Girona de les primeres dècades d'aquest segle. A part d'aquestes imatges, tan interessants per a la reconstrucció de la nostra història gràfica, n'hi ha d'altres que fan avinent les activitats de la família a l'Argentina, i un gruix important de postals etnogràfiques de l'Argentina.

Començaré la reconstrucció de la família a partir d'Irene Rocas i Romaguera, ja que crec que ella va ser un dels elements més importants per a la formació del caràcter dels seus fills Gràcia i Florenci Bassa i que va determinar en bona part el rol que adquiriren com a promotors i difusors de la llengua i la cultura catalanes a l'Argentina. Irene Rocas va néixer a Llofriu l'any 1861 i es va casar amb Joan Bassa, també de Llofriu, l'any

Florenci Bassa va ser membre de l'equip La Nació i col·laborador periodístic i gràfic de la revista Ressorgiment de Buenos Aires.

1882. A través del dietari, Irene Rocas apareix com una dona forta, que va sobreviure a diferents tragèdies que van marcar la seva vida i va anar-se formant com a individu amb ideals, anhels i amb una trajectòria professional seriosa (va ser corresponent del Diccionari de la Llengua Catalana de mossèn Alcover, col·laboradora de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya i de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya). Elements gens insignificants si tenim en compte el poc temps que li devien deixar per al seu esplai personal les seves contínues maternitats (al llarg de disset anys va tenir nou fills), el dolor al qual es va haver d'enfrontar (quatre dels seus fills varen morir de forma prematura, un altre va quedar impedit), i la responsabilitat de portar tota sola la família endavant (va enviar l'any 1906 i els seus ingressos provenien del que li donaven les terres de Llofriu, els negocis que la família conservava a l'Havana i les seves col·laboracions en el diccionari).

La Setmana Tràgica

L'any 1907 Irene Rocas va deixar Llofriu per anar a viure a Olot i un any més tard va passar a residir a Barcelona. De totes maneres Irene no va trencar mai els seus vincles amb

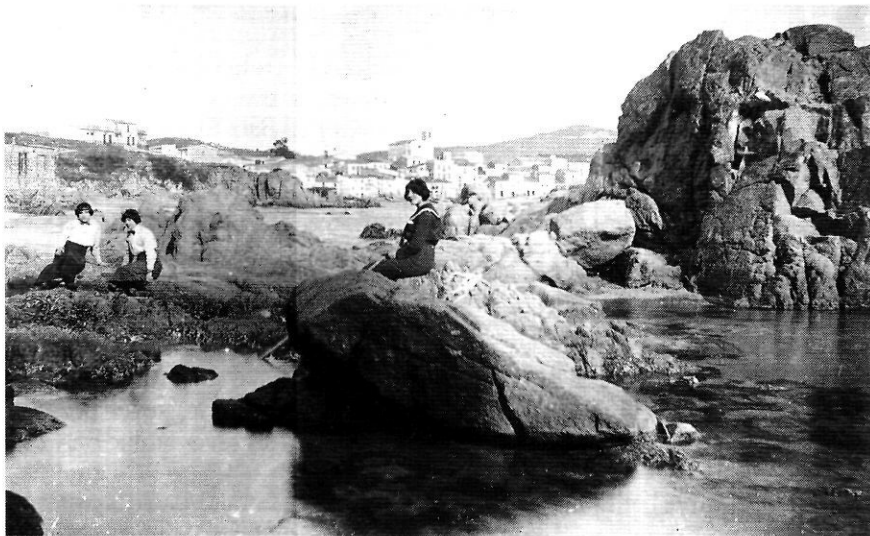
Irene Rocas va ser col·laboradora de mossèn Alcover.

l'Empordà (rebia les notícies puntualment a través dels periòdics *La Crònica* i *El Baix Empordà*) on tornava periòdicament, però de forma temporal. El dietari que va escriure respira en gairebé cadascuna de les seves pàgines les seves conviccions religioses, el seu tarannà catalanista, però a més, amb una escriptura planera, tal com pertoca a un dietari, va reconstruint la història de la seva vida, al costat de les seves pors, els seus secrets, les seves ambicions, i va descrivint els fets que l'envoltaven i que avui s'han consolidat com a episodis importants de la nostra història (la Setmana Tràgica, la Dictadura dels anys vint, etcètera). La narració que fa dels esdeveniments de la Setmana Tràgica a Barcelona és d'una riquesa descriptiva extraordinària. Irene Rocas, i part dels seus fills, vivien al centre de Barcelona, al carrer de la Diputació, durant aquells dies i relata els fets amb una sinceritat absoluta. Al llarg de vint pàgines Irene parla de les manifestacions, la vaga i els incendis de les esglésies. És una narració viva, escrita per un testimoni de primera mà que va veure els avalots tot caminant pels carrers, tot vigilant per la finestra de casa seva; que va escoltar les noves notícies que li confirmaven els veïns, els botiguers i els mateixos fills.

Aquest dietari també es converteix en una important font per a la reconstrucció de la vida privada cata-

Mercès a l'afició excursionista i fotogràfica de la família, tenim imatges inèdites de les comarques de Girona com aquesta del pont de Besalú.

Una altra imatge inèdita de les comarques de Girona, en aquesta cala de Calella de Palafrugell.

Els oficis antics també varen ser captats per l'objectiu de la família Bassa.

lana en el si d'una família de classe mitjana de fortes conviccions religioses, de la seva percepció de l'amor i de la mort. Alhora també dona a conèixer la vida quotidiana i la vida privada, en un petit poble de l'Empordà a final del vuit-cents, i com hi incidien els esdeveniments polítics i històrics de caràcter general. Gràcies al dietari sabem que l'any 1885 es va construir un llatzeret als horts d'en Pistol de Palafrugell per combatre una greu epidèmia de còlera que estava assolant l'Empordà. També llegim que durant la tercera guerra carlina l'església de Palafrugell es va fortificar i de quina forma s'avisava els veïns del perill: «l'església parroquial convertida en una fortalesa, tota voltada de barricades. Al primer toc de campana grossa (la Martinassa qu'n diuen ses bruixes) que tocava a somaten ja calia que ho pleguéssim i cames ajudeu-me, cap a Llofriu faltan noies». Igualment vol deixar constància del que havia passat al seu poble empordanès durant la Setmana Tràgica. Ella no hi era però escriu allò que li han explicat i que realment no és gens afalagador: «l'ajuntament en pes va fugir deixant la vila en mans dels revolucionaris. Aquests varen fer entregar les claus de l'església i de la Casa de la Vila i varen anomenar alcalde i aparentment amo de la vila a un desgraciat, brut i borratxo que li deien el Piñonero. És un home que ell amb tots els seus fills, dona, burros, gossos i brutícia, corren el món com a murrís dormint per sota els ponts, etcètera, varen entrar a l'Hospital i varen agafar un capellà (...)».

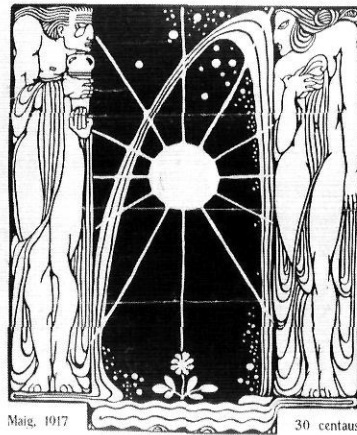
Irene Rocas escrivia amb nostàlgia sobre els seus fills absents (Maria Gràcia i Florenci) que a primers del segle XX van emigrar a l'Argentina. Primer començaré parlant de la Gracieta, aquella noieta que havia obert una escola a la casa de Llofriu, on assistien una cinquantena de nens i nenes del mateix Llofriu, però també de Fitor i de Torrent. La seva experiència com a mestra d'escola no va durar gaire temps, atès que l'any 1907 va marxar cap a Amèrica després de casar-se amb Joan Llorens, un home de Pineda que, com tants altres catalans, es guanyava la vida a l'Argentina. Abans de marxar a terres llunyan-

Joan Llorens i Bassa,
el futur president del Casal
Català de Buenos Aires.

nes, Gràcia Bassa ja havia començat a sobresortir en el món literari gironí; l'any 1906 havia guanyat el premi de la Diputació dels Jocs Florals de Girona, valorat en 200 pessetes, i el 1907, poc abans de marxar a Amèrica, havia estat membre del jurat qualificador dels Jocs Florals d'Olot. Però va ser precisament a Amèrica, allunyada de la seva estimada terra, on va trobar un terreny fèrtil per a les seves aspiracions literàries, feministes i catalanistes. Les dones, el paisatge empordanès, la poesia, la llengua i la cultura catalanes van ser els grans protagonistes i, ensem, les fonts d'inspiració per a la seva obra. De fet, les amistats que freqüentava, amb qui es cartejava i les persones amb les quals es relacionava estaven vinculades amb el món cultural català. En el seu entorn hi havia persones rellevants com Joaquim Ruyra, Víctor Català, Antònia Llop i Tolosa (mare de Tomàs Roig i Llop), Sara Llorens (germana del seu marit i dona de Serra i Moret). La seva casa també era freqüentada per persones del món cultural com Santiago Rusiñol que la va visitar l'any 1910, i, fins i tot, pel futur president de Catalunya, Francesc Macià, que es va hostatjar a la seva casa de Buenos Aires l'any 1928, juntament amb Ventura Gassol. L'arribada de Francesc Macià a Buenos Aires va produir un fort impacte en l'ànima catalanista de la nostra

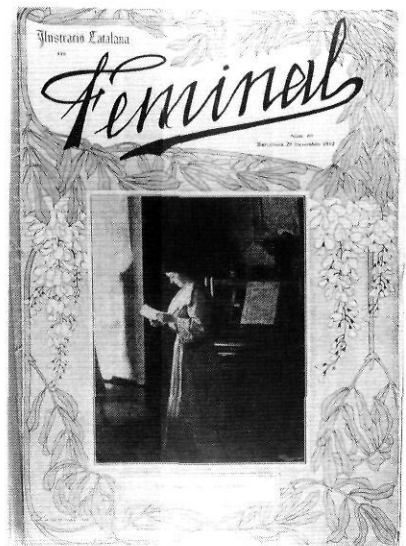
RESSORGIMENT

A la revista *Ressorgiment*, van col·laborar-hi els germans Maria Gràcia, Florenci i Serafi Bassa i el fill de la primera, Joan Llorens Bassa.

Gracieta. Aquest impacte emocional la va conduir a crear un llarg poema titulat «El goig de l'arribada» que es va publicar a *Ressorgiment*. Després de la lectura d'aquest poema he escollit aquests versos perquè es comprengui l'efecte que li va fer aquella arribada: «Voleu veure l'Avi? –se'm digué. –L'Avi? –feu el meu pensament–. No, l'Avi, no; el Pare. El pare de la nostra llibertat i del nostre bon nom. (...) Vaig arribar vora l'hoste, i em vaig sentir les dues mans preses entre les seves. Vaig sentir-lo Pare. Pare del nostre bon nom, sí. Un instant titil·litaren en mos porpres uns anuncis de plor. Vaig ofegar-los».

Maria Gràcia Bassa residia habitualment en un poble de la pampa argentina (a Trenque Lauquen) però també passava llargues temporades a Buenos Aires. Enmig de les planures pampeanes la Gracieta va tenir temps (el que podia esgarrepar després de tenir cura de sis fills) de recrear-se literàriament, d'impartir conferències a diferents centres catalans, de prendre part en Jocs Florals i de publicar llibres de poesia («Esplais en la llunyania» el 1919 i «Branca Florida» el 1933, editats a Barcelona). Uns dels instruments més importants per al desenvolupament literari de Maria Gràcia Bassa va ser la revista *Ressorgiment* que va començar a publicar-se mensual-

Gràcia Bassa també va col·laborar assiduament a la revista *Feminal* de Barcelona.

ment des de Buenos Aires l'any 1916. *Ressorgiment* va ser una de les publicacions catalanes més importants d'Amèrica i Maria Gràcia Bassa va col·laborar-hi des de la seva fundació compartint l'espai amb altres escriptors catalans residents a l'Argentina (Ll. Subirats i Cunill, Manuel Cairol, Conrat Fontova, J. Leonart-Giménez, Joan Nul, Melcior Casas, Manuei Serra i Moret, Pere Mas i Perera, J. Grau-Elias, Víctor Castells) i les signatures dels escriptors i polítics més destacats residents a Catalunya.

«Lluny dels ulls i aprop del cor»

Ara bé, lla Gracieta tot i que recordava amb enyorança la seva terra empordanesa que tenia «lluny dels ulls i aprop del cor» (segons les seves mateixes paraules) es va integrar en la vida argentina; en va conèixer a bastament la seva cultura i literatura i, el que és més important, la va difondre. Des de les pàgines de *Ressorgiment* la Gracieta va establir un doble joc gens contradictori. D'una part es va erigir en una entusiasta de la salvaguarda dels ideals catalans a l'Argentina, i de l'altra en una important difusora de la cultura argentina autòctona. De fet, Gràcia Bassa creia que la cultura i la llengua catalanes estaven en un estat de desprotecció igual que ho estava la cultura autòc-

Les plaques de vidre de la col·lecció Bassa també ens fan evident l'ànim del fotògraf per recollir estampes costumistes.

tona argentina. El contingut d'alguna de les seves poesies delata aquest dol per l'anorreament de la cultura argentina que podem comprovar en aquests versos extrets de «Pels sorrals de la Pampa» on canta l'aridesa del paisatge i la compara amb la desaparició de la raça que l'havia habitat: «Les races se't fonien, /—o plana!— amb gran dolor; /l'autòctona milícia, / caigué, emmudí; i el plor dels àmbits se n'aixeca, / i va per l'extensió / d'aquesta gran planura. / Jo en sento la cançó! / Si jo pugués cantar-vos / la resurrecció, / o races extingides!». Però si Gràcia Bassa es dolia de la desaparició d'una raça, per contrapartida va recuperar nombrosos poetes argentins, la producció dels quals, prèviament traduïda al català per ella mateixa, difonia a través de les pàgines de *Ressorgiment*. Algunes de les poetesses i poetes que va recuperar Gràcia Bassa van ser Doelia Miguez, Alfonsina Storni, Joana de Ibarbourou, Rafael Alberto Arrieta i Conrado Molé. Desgraciadament, el projecte que tenia al pensament per publicar un llibre recopilatori dels poetes argentins no el va poder dur a terme i va deixar inacabat igualment un llibre sobre costums, personatges i paisatges de la Pampa. De totes maneres, els poetes argentins que va publicar, a través de la revista *Ressorgiment*, i la col·lecció d'imatges etnogràfiques d'Argentina que es conserven a l'Arxiu Municipal de Palafrugell són una bona mostra de la magnitud del seu treball.

El feminisme de Gràcia Bassa

Gràcia Bassa era mare, era feminista, era catalanista, era esperantista (o almenys va començar a aprendre la llengua esperantista) i gaudia d'una formació cultural envejable. Per això en els seus escrits sobre feminisme reservava un paper important per a la dona i en reivindicava el paper que havia de jugar en la societat. Gràcia escrivia una secció anomenada *Glosses feministes a Ressorgiment*, que signava amb el pseudònim Alidé, on parlava de dones que havien sobresortit en el món científic com madame Curie, de dones amb un gran poder creatiu com la poetessa Remei Morlius d'Andreu, però també de dones anònimes que, no obstant això, tenien predestinada l'execució d'un paper rellevant en el món. De fet, Gràcia Bassa reservava a les dones catalanes, residents a l'Argentina, un dels papers més importants: conservar la llengua i la cultura catalanes i transmetre-les als seus fills. Així Gracieta escrivia l'any 1917 des de les pàgines de *Ressorgiment*: «Guardeu, amigues, com les antigues vestals, el foc sagrat; guardem entre els nostres més fervents sentiments, el de l'amor a Catalunya. Proclamem-ho ben alt i arreu, amb glòria del nostre cor, que som i serem sempre catalanes, filles amoroses de la nostra Pàtria!» L'any 1924, Gràcia també escrivia recollint els fragments d'una conferència que va fer al Centre Català de Cultura de

la Plata: «Parleu català als vostres fills. (...) En tot, fins en les petites coses, vulguem ésser catalans íntegres (...) que els nostres esposos i els nostres fills no se n'anamaguin, dels seus sentiments verament patriòtics. No els farà mal. Entre els argentins perquè ens respecten i coneixen suficientment, i entre els espanyols, perquè fóra una claudicació moral indigna de nosaltres». Les seves idees feministes ja les havia proclamat molts anys abans, des de Barcelona, a través dels seus articles a la revista *Feminal*, un suplement de *La Il·lustració Catalana*, que es va editar de l'any 1907 al 1917. Era una publicació editada amb luxe, amb cobertes il·lustrades per Ramon Casas, i impresa per la prestigiosa casa Thomas. A *Feminal* hi tenien cabuda articles literaris, poesies, pàgines musicals i notes de societat de la mà de Dolors Monserdà de Macià, Agnès Armengol de Badia, Felip de Palma (Palmira Ventós), Maria Domènech de Canyelles, Víctor Català, Sara Llorens de Serra, la comtessa de Castelló, Joaquina Rosal, Mercè Padrós i Isabel Serra. No em puc estar de recollir les següents frases que Maria Gràcia Bassa va escriure a la revista *Feminal* l'any 1906 i que són un fantàstic al·legat a favor dels drets de les dones: «passa a ser una cosa antiquada, una cosa fora de temps, aquesta negació de la dona, aquesta encara considerable idea de la innecessitat de la seva il·lustració y educació y de la seva innecessitat de drets, y de garanties en tot com a sèr humà».

La majoria dels articles de Gracieta versaven sobre feminisme, catalanisme o eren càntics d'enyorança de l'Empordà. Del catalanisme tenim sengles articles que contenen frases tan patriòtiques com: «Que té aquesta bandera que així ens robi el cor?. Que té ella, que inflami les voluntats?», alguns dels quals són transcripcions de conferències que havia impartit en diferents casals argentins. L'any 1924, en una conferència al Centre Català de Cultura de la Plata es dolia per la proclamació de la dictadura, dol que continuava flagelant-la l'any 1929 quan en una altra conferència, en aquest cas al centre català de Santa Fe, escrivia que la dictadura ho havia destruït tot, fins i tot les escoles i la cultura: (...), en un

altre article publicat l'any 1934 es dolia dels fets d'Octubre. Aquest últim article és molt interessant atès que Maria Gràcia Bassa es trobava a Catalunya i narra què va veure a Barcelona el dia 10 d'octubre: «Hi havia moltes banderes a mig pal. Vag enterrar-me que era tarda d'enterrament de víctimes. Jo em mirava la gent i em semblava que cada persona havia de sentir-se el gust a la boca d'un brevatge d'amor indicible, i que jo també el sentia així mateix. De poc més hauria preguntat en una única i intensa ansietat que sentia idèntica en cada cor: «I aquest fel?...» I que hauria vist com els nostres germans em responien, amb llàgrimes d'infelicitat, amb gestos d'impossibilitat d'empassar-se el mal glop, unes paraules evasives; com si costés de definir i de confessar la tragèdia incalculable». La transcripció de les frases anteriors ens fan avinent els sentiments catalanistes de la Gràcia, un sentiment compartit i esperonat per la seva mare que, el mes de juny de l'any 1912, li va fer arribar al seu domicili argentí una flor de gineseta que havia estat collida al peu de la tomba de mossèn Cinto Verdguer.

«Sa Cuca de Llum»

Però també, com ja he dit, una altra de les constants dels articles de Gràcia Bassa era parlar sobre l'enyorança que sentia per la seva terra natal. Gràcia Bassa va publicar l'any 1953 a *Ressorgiment* els records d'infantesa que conservava de Llofriu. És un bell article amb molt ritme, del qual he destacat aquests paràgrafs: «L'estació del meu poble era una menuda caseta pintada d'un color rosa deslluït (...) Seguint la carretera, a la meua dreta, les vies del tren delineaven dos fils d'acer, paral·lels, fins on la vista ja no donava. Per sobre d'ells passava, a les seves hores, aqueix comboi menut, «Sa Cuca de Llum», orgull dels baixempordanesos, el qual a cadascú semblava, en ocupar-lo, la continuació de casa seva (...) «Sa Cuca de Llum» corria espiritada; el seu xiulet no semblava sino que perdorés els àmbits... Percudia els aires i estremia la pau dels llogarrets vora els quals passava». De totes maneres, un dels

Imatge d'un dels negocis que els Llorens tenien a l'Argentina.

articles que personalment m'agrada més i que té com a protagonista l'Empordà és un de titulat «Toponímia» i que es va publicar a *Ressorgiment* l'any 1944. En aquest article feia una afirmació rotunda: «És notable de quina manera complauen, s'estimen molt més, els llocs quan se'ls sap el nom». És una reflexió incontestable i ella va donar a conèixer que n'estimava molts de llocs: «Les serres de Fitó, lluen el dolmen dels Tres Peus, magnífic en aquella altura i en aquells soledats, des don l'esguard arriba fins on pot: tot el Pirineu, fins pel Cadí, Puigmal; per lla Olot... També Alfar, Mare de Déu del Mont, Rocacorba... Tota la Sagarra, el Gironès; les carenes bellíssimes dels Àngels, amb les de Fitó, que separen l'Empordà de la Selva, de Girona fins Sant Feliu de Guíxols, Llagostera, la, per antany, lacustre Caldes...». Però no tan sols coneixia els noms de la terra, també mostrava un gran coneixement de la vegetació: «totes les roques negres: líquens, flazies, gerdes, d'esponerosos ramatges...» i dels costums sobre Llofriu: aquell «poble xamós de cent-deu cases» on «els més rics van a captar! Les pavordes, personatges, passen dos cops l'any per totes, una a una-, que no s'enfedessin les més humils- les cases disseminades per collades i barrancs, en diversos veïnats, pel temps del blat i el de les figues seques; tot el que es recull, s'encanta el diumenge vinent a la plaça del poble sortint de Misa pri-

mera». Tot i l'edulcoració que respirava la prosa i la poesia de Gràcia Bassa també s'ha de dir que de vegades sorprèn amb un agut sentit de l'humor com el que es desprèn de les frases següents: «Allà prop, Esclanyà. Les senyores que volien parlar fi, en deien Elclanyà. És que el salar no feia distingit; tan dolçament que salava la bona gent dels pobles!», o d'aquestes altres: «A Llofriu, quan mor un ric toquen dues campanes i quan mor un pobre les toquen totes -només n'hi ha dues-».

Gràcia Bassa l'any 1959 va guanyar la Medalla d'Art a la Ginesta d'Or pel poema «Desvetllada» i dos anys més tard, moria a Buenos Aires; pocs mesos després que hagués traspassat el seu germà Florenci. Florenci, nascut a Llofriu l'any 1889, també va viure a cavall dels dos oceans. Va marxar a l'Argentina l'any 1906 amb Joan Llorens (el futur marit de Gràcia Bassa), va tornar més tard a Catalunya i al final va morir a Buenos Aires. El que m'interessa més de destacar de Florenci és la seva faceta de fotògraf atès que va difondre un centenar d'imatges de Catalunya (entre les quals un bon nombre eren de les comarques de Girona) a través de la revista *Ressorgiment* (on va col·laborar durant quaranta anys: primer des de Catalunya i després des de l'Argentina) sempre sota un pseudònim: Bruguera quan es tractava d'imatges i F. Santmarçal, I. Bosc i Romaguera quan es tractava d'articles.

L'estació de Trenque Lauquen, el poble pampeà on Gràcia Bassa va residir durant anys i al qual es dirigia com a «eixa necròpoli».

Florenci era un gran excursionista (igual que tots els membres de la família) i portava sempre la càmera fotogràfica per tal d'impressionar els indrets que visitava. D'entre les imatges que voldria destacar, de les que he pogut veure publicades, hi ha un reportatge que va fer sobre la mort de Gaudí l'agost de l'any 1926. És un extens reportatge on comparteixen protagonisme les instantànies de l'enterrament de Gaudí amb les de les obres de l'arquitecte (parc Güell, la Sagrada Família, la casa Milà i el convent de les monges teresianes). En aquestes fotografies Bruguera (és a dir, Florenci) sorprèn amb enquadraments agosarats com els que va fer del parc Güell, amb unes perspectives del parc des d'on es veu la ciutat de Barcelona. De fet, moltes de les fotografies de Florenci tenien alguna cosa d'especial; els enquadraments sempre eren estudiats i moltes vegades hi incorporava persones i elements que feien parlar la imatge. Per exemple, recordo una fotografia de Peratallada, publicada el mes de maig del 1942, que plasmava un racó destarlat de la població. En aquesta imatge el lector es fixava en dos elements: un pagès que apareixia discretament a la porta de l'entrada de la casa i uns finestrals finament treballats en un dels paraments. Aquests dos elements donaven un valor afegit a la imatge ja que es feia evident als ulls del lector que la casa encara tenia vida, tot i que devia ser una vida més discreta que la que devien disfrutar els coetanis a la construcció dels dos finestrals.

També excel·lents van ser una sèrie d'imatges sobre ponts que reiteradament anaven sortint a les pàgines de *Ressorgiment*. Uns ponts tots ells diferents, i amb històries igualment distintes. D'entre les imatges de ponts que va publicar voldria destacar el pont romà sobre la riera de Sallent a Susqueda amb una família a primer terme (potser la seva?) durant un dia d'excursió i el pont de Besalú abans que es reconstruís i se li incorporés l'emblemàtica porta. D'altres ponts gironins que va treure a la llum van ser el pont d'Oix, el pont d'Oliva Cabreta, etcètera. Tanmateix Florenci havia perpetuat sobretot pobles i paisatges, per exemple hi ha una fotografia on es veia en un primer pla camps de conreu, amb el cavall i el pagès treballant la terra i com a teló de fons apareixia Pals; realment era una imatge preciosa. Florenci tampoc no va deixar escapar l'ocasió per presentar a tots els catalans que residien a l'Argentina la casa allà on va néixer, el casal de Llofríu. La casa familiar envoltada de neu en els anys quaranta, el casal amb el vell pou i el paller. De totes maneres, la llista d'indrets de Girona difosa per Florenci a través de les pàgines de *Ressorgiment* seria molt llarga (Peratallada, Girona, Porqueres, Cadaqués, Pals, el Far, Tossa, Susqueda, etcètera) i s'hauria de completar amb les vistes que publicava de la mateixa ciutat de Buenos Aires dins la secció anomenada «Estampes de Buenos Aires». De

vegades, en la mateixa pàgina les imatges de Catalunya compartien espai amb els llacs de Palermo, els jardins del parc Chabuco, o els diferents monuments (la majoria de les vegades de personalitats catalanes) que ornaven els llarguissims carrers buenaireses.

L'últim dels Bassa al qual faig referència en aquest article és Joan Llorens i Bassa, nascut a Buenos Aires el 1908 i mort a la mateixa ciutat el 1976. Aquest, fill de Gràcia Bassa, va exercir d'advocat i va ser president del Casal de Catalunya entre els anys 1961 al 1963 i va ser delegat al Patronat dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili juntament amb Santiago Rubió Tudurí i Francesc Arnó, amb els quals va dirigir, durant molts anys, el Consell de la Col·lectivitat Catalana de l'Argentina. Igual que la seva mare i que el seu oncle, Joan Llorens també va col·laborar amb la revista *Ressorgiment* a partir dels anys trenta. Joan Llorens va escriure sobre catalans a l'Argentina com Felip Senillosa, però també escrivia articles de caràcter molt més general i d'actualitat com els articles «La forma federal que convé» o «Un moment històric» en el darrer dels quals escrivia sobre la proclamació de l'Estatut.

Palafrugell reconeix la importància de la família dins el món cultural català i per això ha iniciat una sèrie d'actuacions que permetran conèixer aquesta família i difondre la seva història. Per exemple l'any 1996, a proposta de l'Associació de Veïns de Llofríu i l'escola, es va donar el nom de Maria Gràcia Bassa al Centre d'Educació Infantil Primària de Llofríu, i en un futur proper l'Ajuntament té previst editar el primer volum dels dietaris de la Irene Rocas i organitzar una exposició, a Can Rosés, que donarà a conèixer la trajectòria i l'obra d'aquesta família. Aquest article i l'exposició que se celebrarà permetran descobrir nous materials inèdits que completaran la visió que tenim d'aquesta família i segurament serviran, almenys així ho desitjo, per iniciar un ric intercanvi d'informació entre els catalans de les dues bandes de l'atlàntic.

Dolors Grau i Ferrando
és historiadora